

แบบฟอร์มมาตรฐานการปฏิบัติงาน (SOP)

ชื่อหน่วยงาน สำนักทันตสาธารณสุข	คู่มือการปฏิบัติงานการขับเคลื่อนกระบวนการงาน
	การลดการใช้และจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรมเพื่อเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตัวชี้วัด : 1.26 ร้อยละของโรงพยาบาลพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมได้ตามเกณฑ์ GREEN&CLEAN Hospital ผ่านเกณฑ์ระดับดีมากขึ้นไป

1. วัตถุประสงค์ (Objectives)

1.1 เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติในการจัดการลดการใช้อะมัลกัม และจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

1.2 เพื่อเป็นแนวทางในการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานการลดการใช้และจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรมเพื่อเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตามตัวชี้วัดร้อยละของโรงพยาบาลพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อมได้ตามเกณฑ์ GREEN&CLEAN Hospital ผ่านเกณฑ์ระดับดีมากขึ้นไป

2. ขอบเขต (Scope)

คู่มือการปฏิบัติงานการขับเคลื่อนตัวชี้วัดฉบับนี้ ครอบคลุมเนื้อหากระบวนการดำเนินการในการจัดการลดการใช้อะมัลกัม และจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยมีมาตรการสำคัญ ดังนี้

1. นโยบายการลดการใช้อะมัลกัมในคลินิกทันตกรรมในสถานพยาบาล
2. แนวทางการจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรมเพื่อเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ซึ่งเกี่ยวข้องกับแผนกทันตกรรม/ทันตสาธารณสุข ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข

3. คำจำกัดความ (Definition)

3.1 อะมัลกัม หมายถึง โลหะที่ได้จากการผสมระหว่างปรอทกับโลหะอื่นๆ ในทางทันตกรรมโลหะที่ใช้เป็นวัสดุบูรณะฟัน (หรืออุดฟัน) ก่อนผสมกับปรอทเป็นโลหะผสมของเงิน และดีบุกเรียกว่า เงินดีบุกอัลลอย (Silver-Tin Alloy) ต่อมาเมื่อนำปรอทเข้ามาผสมเกิดสารประกอบใหม่เรียกว่า เงินดีบุกอะมัลกัม (Silver-Tin Amalgam) หลักการคือผสมผงโลหะผสมเงินดีบุกกับปรอทให้รวมตัวกัน อยู่ในสถานะที่ปั้นได้ (Plasticity) มีลักษณะนุ่ม ไหลได้ (Flow) เมื่อทิ้งไว้จะแข็งตัวจากนั้นจึงได้มีการพัฒนาส่วนผสมของโลหะเพื่อให้ปลอดภัยและเหมาะสมกับการใช้งานมากขึ้น เรียกว่าอะมัลกัมทางทันตกรรมหรือวัสดุฟันอะมัลกัม แม้ว่าในปัจจุบันพบว่าการใช้อะมัลกัมทางทันตกรรมมีแนวโน้มลดลง แต่ก็ยังพบว่าเป็นวัสดุในการเลือกใช้บูรณะฟันหลัง เนื่องด้วยเหตุผลในเรื่องของอายุการใช้งานที่นาน รวมทั้งวิธีใช้งานที่ไม่ยุ่งยาก

3.2 อนุสัญญามินามาตะว่าด้วยปรอท หมายถึง บทบัญญัติที่สำคัญประการหนึ่งของอนุสัญญามินามาตะว่าด้วยปรอท คือประเทศภาคีสมาชิกลดปริมาณการใช้อะมัลกัมทางทันตกรรม (Phasedown) โดยมีมาตรการจำนวน 9 ข้อ คือ

1. กำหนดวัตถุประสงค์ระดับชาติเพื่อป้องกันฟันผุและส่งเสริมสุขภาพช่องปากเพื่อช่วยลดความต้องการบูรณะฟัน
2. กำหนดวัตถุประสงค์ระดับชาติในการลดการใช้อะมัลกัมให้น้อยที่สุด
3. ส่งเสริมการใช้วัสดุทางเลือกที่ไม่มีปรอทในการบูรณะฟันที่มีความคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพทางคลินิก
4. ส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาวัสดุทางเลือกที่ไม่มีปรอท
5. สนับสนุนการศึกษา/ฝึกอบรมทันตแพทย์/นักศึกษาในการใช้วัสดุทางเลือกที่ไม่มีปรอท
6. ไม่ส่งเสริมโครงการประกันสุขภาพที่ส่งเสริมการใช้อะมัลกัมมากกว่าวัสดุทางเลือกที่ไม่มีปรอทในการบูรณะ
7. ส่งเสริมโครงการประกันสุขภาพที่ส่งเสริมการใช้วัสดุทางเลือกที่มีคุณภาพมากกว่าอะมัลกัมในการบูรณะฟัน
8. จำกัดการใช้อะมัลกัมทางทันตกรรมโดยใช้ในรูปแบบแคปซูล
9. สนับสนุนการใช้แนวทางปฏิบัติทางสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในคลินิกทันตกรรมเพื่อลดการปล่อยปรอทและสารประกอบปรอทสู่น้ำและดิน

3.3 การลดการใช้อะมัลกัม (Amalgam Phasedown) หมายถึงลดการใช้วัสดุอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรมและส่งเสริมให้มีการใช้วัสดุทดแทนที่ได้ตามอนุสัญญาไมนามาตะว่าด้วยปรอทในสถานพยาบาล

3.4 การจัดการขยะอะมัลกัม (Amalgam Waste Management) หมายถึง การจัดการของเสียอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรมได้แก่ เปลือกอะมัลกัมที่ใช้งานแล้ว (Disposable Amalgam Capsule) อะมัลกัมที่สัมผัสผู้ป่วย (Contact Amalgam) อะมัลกัมที่ไม่สัมผัสผู้ป่วย (Non Contact Amalgam) โดยการจัดการขยะอะมัลกัมรวมถึง การแยกทิ้ง เก็บรวบรวม และเคลื่อนย้าย จากนั้นส่งไปกำจัดตามกฎกระทรวง การจัดการมูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตรายจากชุมชน พ.ศ. 2563

3.5. ระบบ Health Data Center (HDC) หมายถึงระบบที่หน่วยบริการทุกแห่งในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขต้องดำเนินการในทุกจังหวัด ประกอบด้วยข้อมูลที่น่าเข้าระบบใช้แฟ้มข้อมูลตามมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข จำนวน 43 แฟ้มมาตรฐาน ระยะเวลาในการส่งข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลผู้ป่วยนอกรายบุคคลของหน่วยบริการปฐมภูมิและโรงพยาบาลศูนย์/โรงพยาบาลทั่วไป/โรงพยาบาลชุมชน ส่งภายในวันที่ 15 ของเดือนถัดไปและส่งภายในวันสิ้นเดือนของเดือนถัดไปคลังข้อมูลสุขภาพการรับข้อมูลมี 2 แหล่งคือ HDC ที่ Cloud ของกระทรวงสาธารณสุขและ HDC ที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกำหนดให้ทุกหน่วยบริการส่งข้อมูลไปที่ HDC ที่กระทรวงสาธารณสุขก่อนที่ระบบจะส่งต่อข้อมูล มาที่ HDC ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดและบันทึกข้อมูลเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องและรายงานตามเวลาที่กำหนด

3.6.ระบบฐานข้อมูลการบริหารจัดการมูลฝอยอันตรายสำหรับโรงพยาบาล (Medical Waste Management Database in Hospital) หมายถึง ระบบจัดการมูลฝอยในโรงพยาบาลเป็นมูลฝอยที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโรงพยาบาล เช่น มูลฝอยจากกระบวนการรักษา มูลฝอยจากการประกอบอาหาร มูลฝอยจากระบบบำบัดน้ำเสีย ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีมูลฝอยที่เกิดจากผู้มารับบริการและญาติ ซึ่งมูลฝอยที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่ มูลฝอยทั่วไป มูลฝอยอันตราย มูลฝอยติดเชื้อ และมูลฝอยรีไซเคิล โดยระบบการจัดการมูลฝอยที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลต้องดำเนินการตามหลักสุขาภิบาลและกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. ความรับผิดชอบ (Responsibilities)

4.1 ผู้รับผิดชอบโดยตรง งานปัจจัยเสี่ยงด้านทันตสุขภาพ

- ทันตแพทย์หญิงนนทินี ตั้งเจริญฤติ	ทันตแพทย์เชี่ยวชาญ
- ทันตแพทย์หญิงนันท์มนัส แยมบุตร	ทันตแพทย์ชำนาญการพิเศษ
- ทันตแพทย์หญิงวาสนิณี เกียรติอดิสร	ทันตแพทย์ชำนาญการ
- นายกษิวิชัยย์ คำเกลี้ยง	นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ชำนาญการ
- นางสาวประณยา จงมี	นักวิชาการสาธารณสุขปฏิบัติการ
- นางสาวกันยา ฤทธิ์อ้อม	นักวิชาสาธารณสุขปฏิบัติการ

4.2 ผู้ร่วมดำเนินการ ประกอบด้วยจากหน่วยงานราชการส่วนกลาง ได้แก่ สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานราชการจากพื้นที่ ได้แก่ ทันตบุคลากรในโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล และองค์กรวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาคมทันตกรรมเด็กแห่งประเทศไทย ชมรมทันตกรรมหัตถการแห่งประเทศไทย สมาคมทันตแพทย์เอกชนแห่งประเทศไทย ราชวิทยาลัยทันตแพทย์แห่งประเทศไทย องค์กรผู้บริหารคณะทันตแพทยศาสตร์แห่งประเทศไทย (อบทท.) สถาบันพระบรมชนก และวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร

5. ขั้นตอนการปฏิบัติ (Procedure)

ลำดับ	ผังกระบวนการ	รายละเอียดงาน	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	เอกสาร/ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
1.		• ทบทวนสถานการณ์ ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา • วิเคราะห์ข้อมูล/ความรู้ และปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน • กำหนดเป้าหมายการดำเนินงานตามตัวชี้วัด	ส.ค.-ก.ย. 64	งานปัจจัยเสี่ยงด้านทันตสุขภาพ	-สถานการณ์การใช้วัสดุอุดฟัน ความเสี่ยงด้านสุขภาพ และการจัดการของเสียที่ปนเปื้อนอะมัลกัมในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุขในประเทศไทย -ข้อมูลการติดตามระบบจัดการขยะติดเชื้อและขยะปนเปื้อนปรอทจากคลินิกทันตกรรม
2.		• ตั้งค่าเป้าหมายในการดำเนินงาน • กำหนดมาตรการเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงาน • จัดทำแผนการดำเนินงาน	ก.ย.64	งานปัจจัยเสี่ยงด้านทันตสุขภาพ	-ข้อสรุปการประชุมรัฐภาคีอนุสัญญาอนามัยมาตะว่าด้วยปรอท สมัยที่ 3 (COP3)
3.		• เสนอแผนดำเนินงานต่อผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องพิจารณา - <u>กรณีไม่ผ่านการพิจารณา</u> - ทบทวนและปรับแผน - <u>กรณีผ่านการพิจารณา</u> - ชี้แจงแผนและค่าเป้าหมายต่อพื้นที่ดำเนินงาน	ก.ย.64	งานปัจจัยเสี่ยงด้านทันตสุขภาพ	

ลำดับ	ผังกระบวนการ	รายละเอียดงาน	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	เอกสาร/ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
4.		ชี้แจงแผนดำเนินงาน ค่าเป้าหมายตัวชี้วัด แก่ผู้ร่วมดำเนินงาน ระดับเขต และ เครือข่ายในพื้นที่	ต.ค. 64	งานปัจจัยเสี่ยง ด้านทันตสุขภาพ	แนวทางการดำเนินงานทันตสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ 2565
6.		-พัฒนานโยบายลดการใช้วัสดุอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรม ในสถานบริการ -ขับเคลื่อนการดำเนินงานลดการใช้วัสดุอะมัลกัมและจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรม -พัฒนารูปแบบการใช้วัสดุทางเลือกทดแทนการใช้อะมัลกัมและจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรม -นิเทศติดตามการดำเนินงานในโรงพยาบาลน่านร่อง	ต.ค. 64 – ก.ย. 65	งานปัจจัยเสี่ยง ด้านทันตสุขภาพ และผู้ดำเนินการร่วม	-คู่มือการจัดการขยะติดเชื้อและขยะปนเปื้อนปรอทจากคลินิกทันตกรรม -สาระสำคัญแนวทางปฏิบัติทางทันตกรรมในการใช้ปรอทอย่างปลอดภัย -วิจัยทดสอบกากของเสียปรอทจากเปลือกอะมัลกัมที่ใช้งานแล้ว
7.		- ติดตามการดำเนินการลดการใช้และการจัดการขยะอะมัลกัมในคลินิกทันตกรรม - ประเมินผลการดำเนินงานการลดการใช้อะมัลกัมด้วย	ก.ค. – ก.ย. 65	งานปัจจัยเสี่ยง ด้านทันตสุขภาพ	-คู่มือการใช้ระบบHDC -ระบบฐานข้อมูลการบริหารจัดการมูลฝอยอันตราย สำหรับโรงพยาบาล (MEDWASTE)

ลำดับ	ผังกระบวนการ	รายละเอียดงาน	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	เอกสาร/ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
		ระบบ HDC ปีละ 2 ครั้ง (เดือน มีนาคม และสิงหาคม) ● ประเมินผลการจัดการขยะอะมลัมกัมในคลินิกทันตกรรมจากระบบฐานข้อมูลการบริหารจัดการมูลฝอยอันตราย สำหรับโรงพยาบาล (MEDWASTE) ปีละ 1 ครั้ง (สิงหาคม)			